

KIRSAL KALKINMANIN YENİDEN YAPILANMASI SÜRECİNDE YEREL AKTÖRLER: BÖLGESEL KALKINMA AJANSLARI – TARIM VE KIRSAL KALKINMAYI DESTEKLEME KURUMU

Halil İbrahim AYDIN¹ Hüseyin YILDIRIM²

ÖZET

Ulusal kalkınmaya giden yolda bölgesel kalkınmanın gerçekleşmesi önem arz etmektedir. Tam da bu noktada kentsel ve kırsal kalkınma, bölgesel kalkınmayı tamamlayan yapı taşları olarak karşımıza çıkmaktadır. Az gelişmiş bölgelerde kırsal ve kentsel kalkınmayı yeniden harekete geçirmek için Bölgesel Kalkınma Ajansları ile Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu gibi nevi şahsına münhasır kurumlar kurulmuş bulunmaktadır.

Bölgesel ekonomiyi canlandırmak için kurulan Bölgesel Kalkınma Ajansları (BKA) ile yerel ekonomiyi canlandırmak için kurulan Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu (TKDK) İl Koordinatörlüklerinin bulunduğu bölgelerdeki potansiyeli ortaya çıkararak ulusal ve uluslararası arenada gerek ekonomik, gerek sosyal, gerekse kültürel bir değer haline dönüşmeyi hedeflemektedir. Kentsel ve kırsal kalkınma için son derece önemli olan bu ekonomik yapılanmalar yapılacak yatırımlara sunmuş oldukları desteklere istinaden az gelişmiş bölgelerin en büyük sorunu olan işsizliğin minimize edilmesine, yoksulluğun azalmasına, çarpan etkisi ile göçü engelleyip, gelir dağılımı adaletsizliğinin giderilmesine katkı yapacaklardır. Söz konusu kalkınma birimleri, yerel ekonomiyi canlandırırken, buna paralel olarak ülke ekonomisine, büyümesine ve kalkınmasına da katkıda bulunacaklardır.

Bu çalışmanın amacı bölgede/yereldeki kırsal kalkınmanın yeniden yapılanma sürecinde Bölgesel Kalkınma Ajansları ile Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumunun oynayacağı rolleri analiz etmektir.

Anahtar Kelimeler: Yerel Kalkınma, Bölgesel Kalkınma Ajansları (BKA), Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu (TKDK).

Jel Kodu:

LOCAL RURAL DEVELOPMENT ACTORS IN THE PROCESS OF RESTRUCTURING: REGIONAL DEVELOPMENT AGENCY – AGRICULTURE AND RURAL DEVELOPMENT SUPPORT INSTITUTION

ABSTRACT

On the way to the realization of regional development is of vital importance to national development. At this point in the urban and rural development, regional development, appears to be the building blocks of completion. Rural and urban development in the less developed regions of the Regional Development Agencies for the reactivation of Agriculture and Rural Development Support Agency was established institutions such as sui generis.

Regional Development Agencies established to stimulate the regional economy and the local Agriculture and Rural Development Support Agency was established to stimulate the economy in the regions with the potential for Provincial Coordination Uncovering the national and international arena, both economic and social, and cultural aims to expand into a value. This is extremely important for the development of urban and rural economic structures based on investment in less developed regions of the supports that are submitted to the minimization of unemployment is the biggest problem, blocking the drain with a multiplier effect on poverty reduction, will contribute to elimination of inequality of income distribution. The units of the development of the local economy reproduces, in parallel, the country's economy, will contribute to the growth and development of the.

¹ Öğr. Gör., Şırnak Üniversitesi İİBF, h.ibrahimaydin0612@ hotmail.com

² Uzman, Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu Malatya İl Koordinatörlüğü, hyildirim@tkdk.gov.tr

The aim of this study is the region / local Regional Development Agencies in the process of restructuring and rural development in the Agriculture and Rural Development Support Institution enlightening role to play.

Key Words: Local Development, Regional Development Agencies (RDA), Agriculture and Rural Development Support Institution (ARDSI)

Jel Codes:

1.GİRİŞ

Bölgelerarası gelişmişlik farklılığı ülkelere göre değişiyor olsa da hemen hemen bütün ülkelerde görülebilmektedir. Bölgelerarası dengesizlik yalnızca ülkemize ait bir sorun değildir. Farklı boyutlarda olmak koşulu ile tüm dünya ülkelerinde yaşanan bir sorundur. Bu nedenle çoğu ülke bu farklılıklardan kaynaklanan sosyoekonomik problemlerle karşı karşıya kalmış ve bu dengesizlikleri gidermek için çeşitli çözüm arayışları içine girmiştir. Türkiye’de bölgesel farklılıkları minimize etmek için sanayileşme planları hazırlanmış olup, akabinde beşer yıllık bölgesel planlar hazırlanmıştır. Ulusal kalkınma planlarındaki hedeflerin gerçekleştirilmesi için uygulanan politikalar, bölgeler arasındaki gelişmişlik farklarını minimize etmeyi başaramamış aksine bölgeler arasındaki dengesizliği arttırmıştır.

Bölgelerarası farklılıkları minimize etmek için son on yıldır ülkemizde iki kurumun ön plana çıktığı görülmektedir. 1950’li yıllardan bu yana Avrupa’da faaliyetlerini devam ettiren ve ülkemizde de son yıllarda önemli adımlar atan BKA ile kırsal kalkınmada etkili bir aktör olan TKDK gerek kırsal gerekse kentsel kalkınmada kilit rol üstlenmektedir. Yerel kalkınmayı desteklemek suretiyle ulusal kalkınmaya hizmet eden bahse konu iki kurum önem ihtiva etmektedir. Çalışmamızda, yerel ve kırsal kalkınma kavramları açıklanmış olup, kırsal kalkınmanın yerel aktörlerinden BKA ve TKDK’nın faaliyetleri üzerinde durulmuştur. Söz konusu kurumların sağlamış oldukları destekler analiz edilmek suretiyle yerel kalkınmaya katkıları incelenmiştir.

2.YEREL KALKINMA

Yerel kalkınma; şehir, metropoliten alan ve alt ulusal bölge olarak tanımlanan topluluktaki herkesin yaşam kalitesini artıran ve ekonomik faydaları yükselten sürdürülebilir ekonomik büyümeyi gerçekleştirmek için yerel otoritelerin, özel sektörün, kar amacı olmayan kurumların ve yerel halkın birlikte çalışması şeklinde tanımlanmaktadır (Kaypak, 2013: 203). Başka bir tanımda yerel ekonomik kalkınma, herkes için yaşam kalitesini artırmak ve ekonomiyi iyileştirmek üzere toplumda yer alan kamu, ticari ve kar amaçsız kuruluşların işbirliği içinde olduğu, ekonomik büyüme ve istihdam yaratmak için daha iyi koşulların oluşturulması süreci şeklinde ifade edilmektedir (Ceylan, 2010: 76).

Yerel kalkınmanın amacı yerel halkın yaşam kalitesinin sürdürülebilir yöntemlerle geliştirilmesi ya da sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasal alanlarda yerel düzeyde sağlanan sürdürülebilir gelişmeler olarak ifade edilebilir. Ayrıca kentler arası rekabet sürecinde kentlerin başarılı olması ve yerel ekonomik gelişmeyi sağlama, halkın sosyal refahının ve yaşam kalitesinin ekonomik büyüme anlayışıyla en üst seviyeye çıkarılması yerel kalkınmanın amaçları arasında sayılabilir (Özgiraz vd., 2013: 229).

3. KIRSAL KALKINMA

Kırsal kalkınma, eşitlik ve adalet ilkeleri çerçevesinde refah ve gelirin dengeli dağıtılmasını tasarlayan, kırsal yerlerin modernleşmesini sağlamakla beraber, ekonomik, toplumsal ve kültürel aşamaları da barındıran bir süreç olarak tanımlanabilmektedir (Işık ve Baysal, 2011: 168). Yaşam ve ekonomik faaliyetlerin doğal kaynakların tüketilmesi ve değerlendirilmesine bağlı olduğu, ekonomik, sosyal ve kültürel gelişme sürecinin kentlere göre yavaş işlediği, gelenek ve göreneklerin bireylerin hayatını etkilemesinin yüksek olduğu, teknolojik gelişme hızının düşük ve yavaş ilerlediği, kırsal alanlardaki sosyal, kültürel ve ekonomik tüm şartların, çevre koruma ve sürdürülebilirlik çerçevesinde bu yerlerde yaşayan insanların yaşam düzeylerinin yükseltilmesine yönelik plan, politika ve uygulamaların tamamı olarak açıklanmaktadır (Alagözoğlu, 2010: 14).

Ülkemizde dört tanesi tamamlanmış ve iki tanesi devam etmekte olan altı adet kırsal kalkınma projesi söz konusudur. Bunlar (Çelik, 2005: 67);

- Çorum – Çankırı kırsal kalkınma projesi (1976-1984)
- Erzurum kırsal kalkınma projesi (1982-1989)
- Bingöl – Muş kırsal kalkınma projesi (1990-1999)
- Yozgat kırsal kalkınma projesi (1991-1998)
- Erzincan – Sivas kırsal kalkınma projesi (2004-2010)
- Ordu – Giresun kırsal kalkınma projesi (1998-2005)

4.KIRSAL KALKINMA İÇİN YEREL AKTÖRLER

BAKA ile TKDK, ülkemizde son yıllarda yerel kalkınmanın yeni aktörleri olarak karşımıza çıkmış bulunmaktadır. Yerelde kırsal ve kentsel kalkınmanın vazgeçilmez unsurları haline dönüşen iki kurum hayata geçirdikleri faaliyetler sonucu kalkınmaya artı değer sağlamaktadırlar.

4.1.BKA ve TKDK'nın Faaliyetleri

BAKA, içsel kalkınmanın gerçekleştirilmesinin yanı sıra, altyapı, yol ve enerji faaliyetlerini izlemek suretiyle düzeltme faaliyetlerinde rol almaktadır. Teknoloji transferi ile uğraşp, yeni buluşların tanıtılmasında ve yerel girişimcilerin desteklenmesinde aktif olarak görev üstlenmektedir. Ajanslar, yerelde altyapı için artı değer sağlayıp bölge içindeki iç potansiyeli ortaya çıkarmayı önüne hedef olarak koymaktadır. Böylelikle bölgeler arası dengesizliği minimize etmenin yanı sıra kırsal ve kentsel kalkınmayı da sağlamış bulunmaktadır. Kalkınma ajansları dönemsel olarak mali ve teknik destek sunmak suretiyle, yerel kalkınmaya değer yaratmış bulunmaktadır. 26 ayrı ajansın uyguladığı faaliyetler ve çağrı bileşenlerine ait bilgiler ile destek miktarlarına ilişkin bilgiler tablo 1'de yer almaktadır.

Tablo 1. Teklif Çağrısı Bileşenleri ve Destek Miktarları (2010, Milyon TL)

Ajans	Teklif Çağrısı Bileşenleri	Destek Miktarı (Milyon TL)
AHİKA	• Kırsal Kalkınma Mali Destek Programı	4,7
	• Tarıma Dayalı Sanayi Mali Destek Programı	5
	• Küçük Ölçekli Altyapı Mali Destek Programı	3,3
	Toplam	13
BAKA	• Sanayi ve Turizm Sektörlerinde Rekabetçiliğin Artırılması Mali Destek Programı (Kar Amacı Güden)	7
	• Sanayi ve Turizm Sektörlerinde Rekabetçiliğin Artırılması Mali Destek Programı (Kar Amacı Gütmeyen)	3
	Toplam	10

BAKKA		
	• İşletmelerin Ekonomik Gücünü ve Rekabet Kabiliyetini Artırmaya Yönelik Mali Destek Programı	11
BEBKA		
	• Sanayi ve Turizmde Rekabet Gücünün Artırılması Mali Destek Programı (Kar Amacı Güden)	8
	• Sanayi ve Turizmde Rekabet Gücünün Artırılması Mali Destek Programı (Kar Amacı Gütmeyen)	4
	Toplam	12
ÇKA		
	• İktisadi Kalkınma	17,5
	• Sosyal Kalkınma	12,5
	• Küçük Ölçekli Alt Yapı	10
	Toplam	40
DAKA		
	• KOBİ Mali Destek Programı	11,1
	• Model Büyükbaş Hayvancılık İşletmelerinin Yaygınlaştırılması Mali Destek Programı	7,4
	Toplam	18,5
DİKA		
	• KOBİ'ler Yoluyla Girişimciliğin Arttırılması	10
	• Küçük Ölçekli Alt Yapı	8
	• Türkiye-Suriye BĞP V. Teklif Çağrısı	2,5
	Toplam	20,5
DOĞAKA		
	• İktisadi Kalkınma Mali Destek Programı (Kar Amacı Güden)	4,5
	• İktisadi Kalkınma Mali Destek Programı (Kar Amacı Gütmeyen)	4,5
	• Sosyal Kalkınma Mali Destek Programı	2,5
	Toplam	11,5

DOKA		
	• Turizmde Bölge Potansiyelinin Harekete Geçirilmesine Yönelik Mali Destek Programı (Kar Amacı Güden)	5
	• Turizmde Bölge Potansiyelinin Harekete Geçirilmesine Yönelik Mali Destek Programı (Kar Amacı Gütmeyen)	5
	• Turizmde Yönelik Küçük Ölçekli Altyapı Mali Destek Programı	
	Toplam	4,5
		14,5
FKA		
	• Ekonomik Gelişme Mali Destek Programı	11
GEKA		
	• İktisadi Kalkınma Mali Destek Programı (Kar Amacı Güden)	7
	• İktisadi Kalkınma Mali Destek Programı (Kar Amacı Gütmeyen)	3,3
	• İktisadi Kalkınma Mali Destek Programı (Küçük Ölçekli Altyapı)	5,7
	Toplam	16
GMKA		
	• İktisadi Kalkınma Mali Destek Programı (Kar Amacı Güden)	8
	• İktisadi Kalkınma Mali Destek Programı (Kar Amacı Gütmeyen)	4
	Toplam	12
İKA		
	• İktisadi Gelişme Mali Destek Programı (Kar Amacı Güden)	8,5
	• İktisadi Gelişme Mali Destek Programı (Kar Amacı Gütmeyen)	3
	• Küçük Ölçekli Altyapı Mali Destek Programı	
	Toplam	4
		15,5

İSTKA		
• İşletmelere Yönelik Bilgi Odaklı Ekonomik Kalkınma Mali Destek Programı		20
• Kar Amacı Gütmeyen Kuruluşlara Yönelik Bilgi Odaklı Ekonomik Kalkınma Mali Destek Programı		20
• Sosyal İçerme ve Toplumsal Bütünleşme Küçük Ölçekli Altyapı Mali Destek Programı		
• İşletmelere Yönelik Yaratıcı Endüstrilerin Geliştirilmesi Mali Destek Programı		15
• Kar Amacı Gütmeyen Kuruluşlara Yönelik Yaratıcı Endüstrilerin Geliştirilmesi Mali Destek Programı		7,5
Toplam		7,5
		70
İZKA		
• Kırsalda Ekonomik Çeşitlilik		6
• Turizmde Rekabet Edebilirlik ve Yenilik		12
Toplam		18
KARACADAĞ		
• Ekonomik Gelişme		12,5
• Turizm Altyapısı		10,4
• Türkiye-Suriye BİP V. Teklif Çağrısı		2,5
Toplam		25,4
KUDAKA		
• KOBİ Mali Destek Programı		10
• Tarım-Turizm-Sanayi Mali Destek Programı		5
Toplam		15
MARKA		
• KOBİ'lerin Rekabet Gücünün Artırılması Mali Destek Programı		15
MEVKA		
• İktisadi Kalkınma Mali Destek Programı		15
• Sosyal Kalkınma Mali Destek Programı		5

	Toplam	20
OKA		
	• Küçük Ölçekli Altyapı Geliştirme, Kültürel, Turistik Değerleri ve Ekolojik Dengeleri Koruma ve İyileştirme Mali Destek Programı	18
ORAN		
	• İktisadi Kalkınma Mali Destek Programı	14,4
	• Küçük Ölçekli Alt Yapı Projeleri Mali Destek Programı	4
	Toplam	18,4
SERKA		
	• İktisadi Gelişme Mali Destek Programı (Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler İçin)	8,5
	• İktisadi Gelişme Mali Destek Programı (Küçük Ölçekli Altyapı)	3,5
	Toplam	12
TRAKYAKA		
	• Rekabet Gücünün Arttırılması Mali Destek Programı (Kar Amacı Güden)	9
	• Rekabet Gücünün Arttırılması Mali Destek Programı (Kar Amacı Gütmeyen)	2
	• Küçük Ölçekli Altyapı Mali Destek Programı	2,5
	Toplam	13,5
ZEKA		
	• Bölgesel Potansiyelin Harekete Geçirilmesi Mali Destek Programı	20

Kaynak: Aydın, 2012: 105.

Tablo 1’de, sunulan teklif çağrı bileşenleri ve destekler karşılaştırmalı ve ayrıntılı olarak görülmektedir. Özellikle Ahiler Kalkınma Ajansı 2010 yılına ait verilere göre, Kırsal kalkınma mali destek programına 4,7 milyon TL ayırmışken, tarıma dayalı sanayi mali destek programına 5 milyon TL ayırmış bulunmaktadır. DAKA ise model büyükbaş hayvancılık işletmelerinin yaygınlaştırılması mali destek programına 7,4 milyon TL destek sunmuştur. Merkeze nazaran bölgeyi ve bölgenin sorunlarına daha hakim olan bu kalkınma

birimleri destekleri sayesinde kırsal kalkınma sürecine art değer sağlanmaktadır. Bölge içindeki iç potansiyeli ortaya çıkararak yerelden genele bir kalkınma ortamı oluşturmaktadır.

TKDK tarafından uygulanan IPARD programı kapsamında desteklenen sektörler ise aşağıda belirtilmiştir.

Tablo 2. Türkiye için IPARD Öncelik Eksenleri ve Tedbirleri

Öncelik Eksen	Tedbir Kodu/Adı	Alt Tedbir Adı
Eksen 1	Tedbir 101. Tarımsal İşletmelerin Yeniden Yapılandırılması ve Topluluk Standartlarına Ulaştırılmasına yönelik yatırımlar (tarımsal işletmelere yatırım)	1- Süt Üreten Tarımsal İşletmeler
		2- Et Üreten Tarımsal İşletmeler
	Tedbir 103. Tarım ve Balıkçılık Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanmasının Yeniden Yapılandırılması ve Topluluk Standartlarına Ulaştırılmasına Yönelik Yatırımlar (işleme ve pazarlama)	1- Süt ve Süt Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması
		2-Et ve et Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması
		3-Sebze ve Meyvenin İşlenmesi ve Pazarlanması
4-Balıkçılık Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması		
	Tedbir 102. Üretici Gruplarının Kurulmasına Destek	
Eksen 2	Tedbir 201. Çevreye ve Kırsal Peyzajın Gelişmesine yönelik Faaliyetler	1- Erozyon Kontrolü
		2- Su Kaynaklarının Korunması
		3- Biyolojik Çeşitlilik
	Tedbir 202. Yerel Kırsal Kalkınma Stratejilerinin Hazırlanması ve Uygulanması	1- Yetenek Kazandırma, Harekete Geçirme ve Yerel Kalkınma Stratejisinin Hazırlanması
2- Yerel Kalkınma Stratejilerinin Uygulanması		
3- Yerel Eylem Gruplarının Faaliyet Giderleri		
4- İşbirliği Projelerinin Uygulanması		
Eksen 3	Tedbir 302. Kırsal Ekonomik Faaliyetlerin Çeşitlendirilmesi ve Geliştirilmesi	1- Çiftlik Faaliyetlerinin Çeşitlendirilmesi
		2- Yerel Ürünler ve Mikro İşletmelerin Geliştirilmesi
		3- Kırsal Turizm

		4- Kültür Balıkçılığı (Yetiştiricilik)
	Tedbir 501. Teknik Destek	

Kaynak: Bilici, 2010: 60.

IPARD Programının birinci uygulama dönemi içerisinde 101, 103 ve 302 tedbirleri ile faydalanıcılara uygun projeleri için destek verilmektedir. İkinci uygulama aşamasında ise 201 ve 202 tedbirleri de desteklenecektir.

Program kapsamında uygun yatırımlar için ortak finansman modeli uygulanmaktadır. Proje kapsamında yer alan uygun harcamaların belli bir kısmı proje sahibi tarafından belli bir kısmı da kamu katkısı olarak IPARD fonlarından finanse edilmektedir. 101 tedbiri kapsamındaki yatırımlarda kamu katkısı %50-65 arasında değişirken, 103 tedbiri kapsamındaki yatırımlar için kamu katkısı %50'dir. Avrupa Komisyonu kamu fonlarına %75, Türkiye Cumhuriyeti %25 oranında katkı sağlamaktadır. Teknik destek tedbirinin uygulanması için ise Komisyon %80, Türkiye Cumhuriyeti %20 oranında katkıda bulunmaktadır. 202 tedbiri kapsamında yer alan uygun harcamalar için Komisyon %80, Türkiye Cumhuriyeti %20 oranında katkı sağlamaktadır. 302 tedbiri dâhilinde gerçekleştirilen yatırımlar için hem kamu katkısı hem de faydalanıcı katkısı %50'dir. Kamu fonlarına Komisyon katkısı %75, Türkiye Cumhuriyeti katkısı ise %25'tir (www.tkd.gov.tr, 2013, IPARD-IPARD Programı: 318).

AB Komisyonu, IPA bileşenleri bazında vereceği mali yardım miktarlarını Çok Yıllı Finansman Çerçevesi Belgesinde belirtmektedir. IPA'nın Kırsal Kalkınma bileşeni kapsamında Türkiye'ye 2007-2013 dönemi için ayrılan fon miktarı aşağıda gösterilmektedir (Bilici, 2010: 63).

Tablo 3. Türkiye İçin 2007-2013 Dönemi IPA-Kırsal Kalkınma Yardım Miktarı (Milyon Avro)

IPA Bileşeni	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	Toplam
Kırsal Kalkınma	20,7	53,0	85,5	131,3	172,5	197,89	213,0	873,89

Kaynak: (Bilici, 2010: 64).

IPARD programı ile faydalanıcılara 873,89 milyon Avro AB katkısı ve 285,97 milyon Avro Türkiye Cumhuriyeti katkısı ile toplamda yaklaşık 1.160 milyon Avro destek verilecektir. Programda 1.012 milyon Avro olarak tahmin edilen faydalanıcı katkısı ile toplamda 2.172 milyon Avro tutarında kaynak kullanılacaktır (Bilici, 2010: 84).

Proje kabul işlemlerini taşra teşkilatı olan İl Koordinatörlükleri aracılığıyla gerçekleştiren TKDK, 01.07.2011 tarihinde çıktığı 1. Başvuru Çağrı İlanından itibaren, İl Koordinatörlüklerine sunulan uygun projeleri desteklemektedir. İlk 9 çağrı dönemi sonunda uygun görülen projelerin bir kısmı için son ödemeler gerçekleşmiş ve işletmeler faaliyete başlamışlardır. Projelerin kalan kısmı ise uygulama dönemi içerisinde olup yakın zamanda faaliyete geçeceklerdir. 9. Çağrı döneminde kuruma sunulan projelerin 985 tanesi sözleşme imzalamaya hak kazanmış 270 tanesi ile sözleşme imzalanmıştır. 10. çağrı döneminde ise kabul edilen projelerin 376 tanesi 1. ve 2. grup sözleşme imzalamaya hak kazanan projeler olarak ilan edilmiştir. Kuruma sunulan projelerin bir kısmı da değerlendirilme aşamasındadır. 26.08.2013 tarihinde çıkılan 11. çağrı ilanına ilişkin proje kabul işlemleri 31.10.2013 tarihinde tamamlanacaktır. İkinci faz iller 9. Çağrı döneminden itibaren proje kabulüne başlamışlardır (www.tkd.gov.tr, 2013, Başvuru Çağrı İlanları).

Tablo 4'te dokuz çağrı dönemi sonunda sözleşmesi imzalanmış proje sayıları ile TKDK tarafından verilecek destek tutarları gösterilmektedir.

Tablo 4. 9 Çağrı Dönemi Sonunda İllere Göre Sözleşmesi İmzalanmış Proje Sayıları ile TKDK Desteği

1.Faz İller	Sözleşmesi İmzalanmış Proje Sayısı	Sözleşmesi İmzalanmış Projelerin İllere Göre Dağılım (%)	TKDK DESTEĞİ (AB KATKISI+TC KATKISI, TL)	TKDK Desteğinin İllere Göre Dağılımı (%)
Afyon	39	5,42	34.853.097,66	6,35
Amasya	26	3,62	15.210.777,88	2,77
Balıkesir	24	3,34	14.585.251,11	2,66
Çorum	25	3,48	24.071.333,70	4,39
Diyarbakır	60	8,34	46.885.969,83	8,55
Erzurum	14	1,95	15.426.458,81	2,81
Hatay	18	2,50	5.892.185,06	1,07
Isparta	10	1,39	7.324.004,85	1,34
Kars	22	3,06	14.141.460,73	2,58
Konya	42	5,84	42.827.393,04	7,81
K.Maraş	29	4,03	19.003.690,24	3,46
Malatya	18	2,50	11.523.809,56	2,10
Ordu	8	1,11	5.953.698,78	1,09
Samsun	46	6,40	39.647.386,52	7,23
Sivas	93	12,93	46.129.397,88	8,41
Ş.Urfa	34	4,73	30.475.183,02	5,56
Trabzon	17	2,36	6.603.686,65	1,20
Tokat	26	3,62	19.231.112,04	3,51
Van	5	0,70	3.486.443,05	0,64
Yozgat	53	7,37	41.104.842,82	7,49
2. Faz İller				
Aksaray	2	0,28	1.885.419,25	0,34
Ankara	18	2,50	18.999.747,76	3,46

Aydın	1	0,14	1.569.271,79	0,29
Burdur	6	0,83	8.466.041,45	1,54
Çanakkale	1	0,14	1.788.100,72	0,33
Denizli	6	0,83	5.617.848,96	1,02
Elazığ	17	2,36	13.822.292,21	2,52
Erzincan	4	0,56	4.118.375,81	0,75
Giresun	1	0,14	448.115,75	0,08
Mersin (İçel)	5	0,70	4.775.293,97	0,87
Kastamonu	6	0,83	6.281.124,95	1,5
Kütahya	5	0,70	2.993.264,37	0,55
Mardin	4	0,56	4.054.881,96	0,74
Nevşehir	7	0,97	6.956.680,52	1,27
Uşak	2	0,28	1.209.017,94	0,22
Ardahan	3	0,42	1.541.246,00	0,28
Bursa	7	0,97	5.059.400,32	0,92
Çankırı	9	1,25	8.236.605,28	1,50
Karaman	1	0,14	1.488.165,92	0,27
Manisa	2	0,28	1.137.781,26	0,21
Muş	3	0,42	3.627.199,58	0,66
TOPLAM	719	100	548.452.971,61	100

Kaynak: www.tkd.gov.tr, 2013, İmzalanan Sözleşmeler Listesi.

9 çağrı dönemi sonunda sözleşmesi imzalanmış projeler açısından 93 proje ile Sivas 1. sırada yer almaktadır. 60 proje ile 2. Sırada yer alan Diyarbakır projeler için gerçekleştirilecek TKDK desteği açısından 548.452.971,61 TL'lik toplam desteğin %8,55'ine tekabül eden 46.885.969,83 TL'lik destek ile 1. sırada yer almaktadır. Ayrıca 42 proje ile 5. sırada yer alan Konya ise TKDK desteğinin %7,81'ine tekabül eden 42.827.393,04 TL'lik destek ile 3. sırada yer almaktadır. Söz konusu farklılıkların sebebi sunulan projelerin bütçelerinin büyüklüğü ve proje sunulan tedbirler ile ilgilidir.

Kuruma uygun projelerin sunulması, IPARD fonlarının ülkemize aktarılabilmesi açısından önem arz etmektedir. TKDK zaman içerisinde ülkemizde proje kültürünün yerleşmesine ve fon kullanımındaki artış ile yerel kalkınmaya daha fazla katkıda bulunacaktır.

Aşağıda yer alan Tablo 5'te çağrı dönemleri itibariyle sözleşmesi imzalanan proje sayıları ve projeler için verilecek destek tutarları yer almaktadır.

Tablo 5. Çağrı Dönemleri İtibariyle Sözleşmesi İmzalanan Proje Sayıları ve Destek Tutarları

Çağrı Dönemi	Sözleşmesi İmzalanan Proje Sayısı	(A) AB KATKISI (TL)	(B) TC KATKISI (TL)	(A+B) TKDK DESTEĞİ (TL)
1.	4	873.862,50	291.287,50	1.165.150,00
2.	58	36.834.495,98	12.278.165,33	49.112.661,31
3.	91	54.825.583,70	18.275.194,57	73.100.778,27
4.	52	23.158.807,72	7.719.602,57	30.878.410,29
5.	46	23.684.049,54	7.894.683,28	31.578.732,82
6.	44	26.547.723,40	8.849.241,44	35.396.964,84
7.	43	26.521.366,42	8.840.455,81	35.361.822,23
8.	111	51.740.491,77	17.246.831,24	68.987.323,01
9.	270	167.153.345,17	55.717.783,67	222.871.128,84
TOPLAM	719	411.339.726,20	137.113.245,41	548.452.971,61

Kaynak: www.tkd.gov.tr, 2013, İmzalanan Sözleşmeler Listesi.

Sözleşmesi imzalanmış proje sayıları ve söz konusu projeler için kullanılacak TKDK desteği 1. çağrı döneminden sonra artış göstermiştir. Bu artış, proje kültürünün ülkemizde yaygınlaşması ve yerel kalkınmaya aktarılacak kaynaklarda meydana gelen artış açısından TKDK'nın katkısını ortaya koymaktadır.

TKDK desteği IPARD programı kapsamında uygun görülen harcamalar için verilmektedir. Kamu katkısı, uygun harcamaların proje sahipleri tarafından finanse edilecek kısmını ifade eden faydalanıcı katkısı ile destek kapsamında yer almayıp proje dâhilinde gerçekleşecek ve proje sahipleri tarafından karşılanacak uygun olmayan harcamaların toplamı, gerçekleşecek toplam yatırım tutarını ifade etmektedir.

9 çağrı dönemi sonunda sözleşmesi imzalan toplam 719 proje için TKDK desteği, 411.339.726,20 TL'lik AB katkısı ve 137.113.245,41 TL'lik Türkiye Cumhuriyeti katkısı ile toplamda 548.452.971,61 TL olarak gerçekleşmiştir. TKDK desteğine yaklaşık %50 oranında faydalanıcı katkısı ile uygun olmayan harcama tutarları ilave edildiğinde toplamda 1.096.905.943,22 TL'nin üzerinde kaynak illere aktarılacaktır. Diyarbakır, Sivas ve Konya gerçekleşecek toplam yatırım tutarları açısından ilk 3 sırada yer almaktadır.

Gerçekleşecek toplam yatırımların büyüklüğü ve bu yatırımların minimum %50'lik kısmını oluşturan TKDK desteği, IPARD programından maksimum derecede yararlanılması gerekliliğini göstermektedir. Program kapsamında uygun projelerin hayata geçirilmesi ile yerele aktarılacak kaynak miktarındaki artış kalkınma ve istihdam açısından olumlu etkiler meydana getirecektir.

4.2.BKA ve TKDK'nın Yerel Kalkınmaya Katkıları

Bölgesel Kalkınma Ajansları, AB'ye üye adaylığının tescil edildiği 1999 Helsinki Zirvesinde gündeme gelmiştir. AB tarafından bölge planlamasının yeni bir anlayışla ele alınması gerektiği ve bunun aracının da bölgesel kalkınma ajansları olduğu vurgulanmıştır. Bu konu AB'ye tam üyelik müzakereleri sürecindeki Katılım Ortaklığı Belgesinde orta vadede yapılması gereken işler kapsamında belirtilmiştir. Bu çerçevede

Kış-2013

Winter-2013

Cilt: 2 Sayı: 4 (28-42)

Volume: 2 Issue: 4 (28-42)

Avrupa Birliği'ne üyelik süreci Türkiye'de bölgesel kalkınma ajanslarının kurulmasındaki en önemli neden olarak karşımıza çıkmış bulunmaktadır (Aydın, 2012: 32). Türkiye'de bölgesel dengesizliklerin minimize edilmesi için yıllarca bölgesel planlar hazırlanmıştır. Ulusal kalkınma planlarındaki hedeflerin gerçekleştirilmesi için uygulanan politikalar, bölgeler arasındaki farkı minimize etmeyi başaramamıştır. Bu noktada ekonomiyi canlandırmak ve ilerletmek için bölgesel kalkınma ajansları kurulmuştur. Söz konusu birimlerin en önemli hedefi kalkınmayı sağlamaktır.

BKA, bölgeye yabancı yatırım çekmekle beraber, kuruldukları bölgede var olan içsel potansiyeli ortaya çıkarmak ve geliştirmeyi amaçlamaktadırlar. Bu suretle bölgenin ekonomik ve sosyal yönden kalkınmasını hedeflemektedir. Hughes'a göre BKA'nın hedefleri geniş kapsamlı olmalı ve bölgesel rekabetin geliştirilmesi, yerel KOBİ'lerin rekabet gücünün artırılması, yabancı yatırımlar için cazip bir bölge yaratılması gibi unsurları içermelidir (Arslan, 2005: 287). Yani kalkınma ajansları salt ekonomik yapılanmalar değildir. Ekonomik sürecin ötesinde sosyal, kültürel aşamalarda da söz sahibi olan birimlerdir. Tam da bu noktada ajans, bölgenin ekonomik ilerlemesi, kültürel süreci ve hasar görmüş sosyal dokuya artı değerler sağlamaktadır. Gelişmiş bölgeler için önemli olan etnik, dinsel ve kültürel değerler bir mozaik zenginlik olarak görülürken, az gelişmiş bölgelerde huzursuzluğun temelini oluşturmaktadır. Özellikle Güneydoğu Anadolu bölgesinde yaşanan sosyal huzursuzluklar ve yaşanan göç olayları bölgesel dengesizliği derinleştirmiştir. Ajansların bölge içindeki potansiyeli ortaya çıkarması göçü engelleyecek, girişimcileri cesaretlendirecek ve sermayenin dışa gitmesinin önünü alacaktır. Ekonomik anlamda bölgeye çekeceği yatırımlar ile bölgede bir canlılık hissedilip, sosyal huzurun sağlanması beklenmektedir. Bunların dışında bölgesel kalkınma politikalarının yerelde şekillendirilmesine ve sorun ve taleplerin yerelden merkeze aktarılmasına aracılık etmesi noktasında da önem arz etmektedir.

Avrupa Birliği, kuruluşundan itibaren aday ve potansiyel aday ülkelere çeşitli mali yardımlar gerçekleştirmektedir. 2007-2013 dönemi için AB'nin mali yardım mekanizması yeniden tanımlanmıştır. 1085/2006 sayılı Konye Tüzüğü çerçevesinde oluşturulmuş olan Katılım Öncesi Yardım Aracı (Instrument for Pre-Accession Assistance-IPA) ile aday ve potansiyel aday ülkelere destek verilmektedir. (www.tdk.gov.tr, 2013, IPARD-IPARD Programı: XIV) IPA ile gerçekleştirilecek mali yardımlar beş bileşen kapsamında verilmektedir. IPA Kırsal Kalkınma (IPA Rural Development-IPARD) bileşeni ile aday ülkelere destek verilmektedir (Bilici, 2010: 58).

IPARD kapsamındaki program yardımı yönetmekten ve uygulamaktan sorumlu IPARD Ajansı olarak, TKDK, 18 Mayıs 2007 tarih ve 26526 sayılı resmi gazetede yayımlanan 5648 sayılı Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun ile kurulmuştur.

TKDK, ulusal kalkınma plan, program ve stratejilerinde öngörülen ilke ve hedefler çerçevesinde, AB ve uluslararası kuruluşlardan sağlanan kaynakları da kapsayacak şekilde, kırsal kalkınma programlarının uygulanmasına yönelik faaliyetleri gerçekleştirmeyi amaçlamaktadır (www.tdk.gov.tr, 2013, Mevzuat-Kuruluş Kanunu: md.2). Gerçekleştirilecek yatırımlarla tarım ve gıda sektörünün sürdürülebilir modernizasyonuna katkı sağlanması ve gıda güvenliği, veterinerlik, bitki sağlığı, çevre ve diğer standartlara ilişkin AB müktesebatına uyumun ve kırsal alanların sürdürülebilir kalkınmasının teşvik edilmesi, kırsal ekonominin geliştirilmesi ve çeşitlendirilmesi, göç ve nüfusun azalmasını önlemek amacıyla istihdam olanaklarının artırılması ile kırsal alanlarda yaşam kalitesinin artırılması programın genel amaçları olarak ifade edilebilir (www.tdk.gov.tr, 2013, IPARD-IPARD Programı: 186-187). Söz konusu amaçlara uygun olarak çalışmalarını yürüten Kurum, kırsal ekonominin rekabet gücünün artırılmasını, kırsal kesimde yaşayan insanların gelir ve istihdam düzeylerinin geliştirilmesini, kırsal alanlardaki fiziki ve sosyal altyapının iyileştirilmesini hedeflemektedir (Yılık, 2011: 118).

IPARD programı fonu, TKDK tarafından uygun projeler için hatasız, etkin ve verimli bir şekilde kullanılmaktadır. Böylece tarımsal işletmelere, gıda işleme tesislerine ve kırsal ekonomik faaliyetlere daha fazla kaynak aktararak, işletmelerin rekabet güçlerinin ve ekonomik verimliliklerinin artırılmasına, kırsal ekonominin geliştirilmesi ve sürdürülebilir bir şekilde kalkınmasına, göçün azaltılarak istihdam olanaklarının artırılmasına, gelir düzeyinin yükseltilmesi ve gelir dağılımının iyileşmesine, fiziki ve sosyal altyapı hizmetlerinin yaygınlaştırılmasına ve toplumun refah düzeyinin artırılmasına katkıda bulunmaktadır. Ayrıca, kalite ve hijyen standartlarının iyileştirilerek çevrenin korunması, halk sağlığı, hayvan ve bitki sağlığı, hayvan refahı ve iş güvenliği konularında hem yeni işletmeler hem de modernize edilmek suretiyle mevcut işletmeler Topluluk standartlarına ulaştırılarak AB'ye uyum süreci hızlandırılmış olmaktadır.

5.SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

IPARD Programı kapsamında desteklenecek sektörler itibariyle destek miktarları ve oranları değişmektedir. Tedbir 101 kapsamındaki yatırımlarda 1 milyon Avro'ya kadar olan uygun harcama tutarının destek oranı %50-65 arasında değişirken, Tedbir 103 kapsamındaki yatırımlar için 3 milyon Avro'ya kadar olan uygun harcama tutarının %50' si, Tedbir 302 kapsamındaki yatırımlarda ise 400 bin Avro' ya kadar olan uygun harcama tutarının %50' si TKDK desteği olarak faydalanıcıya verilmektedir. IPARD programı ile toplamda yaklaşık 2.172 milyon Avro tutarında kaynağın yerel kalkınma için kullanımı söz konusu olacaktır. Destek tutarlarının fazlalığı ve kullanılacak kaynak büyüklüğü programın yerel kalkınmaya katkısını ortaya koymaktadır.

TKDK proje kabul işlemlerini İl Koordinatörlükleri aracılığıyla gerçekleştirmektedir. 01.07.2011 tarihinde çıkarılan 1. Başvuru Çağrı İlanından itibaren bu zamana kadar toplamda 11 çağrı ilanına çıkmış ve İl Koordinatörlüklerine sunulan uygun projeler desteklenmeye başlamıştır. Sözleşmesi imzalanmış proje sayıları ve söz konusu projeler için kullanılacak TKDK desteği 1. çağrı döneminden sonra artış göstermiştir. Bu artış, proje kültürünün ülkemizde yaygınlaşması ve yerel kalkınmaya aktarılabilecek kaynaklarda meydana gelen artış açısından TKDK'nın katkısını ortaya koymaktadır.

İlk 9 çağrı dönemi sonunda uygun görülen projelerin bir kısmı için son ödemeler gerçekleşmiş ve işletmeler faaliyete başlamışlardır. Projelerin kalan kısmı ise uygulama dönemi içerisinde olup yakın zamanda faaliyete geçeceklerdir. 9. Çağrı döneminde kuruma sunulan projelerin 985 tanesi sözleşme imzalamaya hak kazanmış 270 tanesi ile sözleşme imzalanmıştır. 10. çağrı döneminde ise kabul edilen projelerin 376 tanesi 1. ve 2. grup sözleşme imzalamaya hak kazanan projeler olarak ilan edilmiştir. Kuruma sunulan projelerin bir kısmı da değerlendirilme aşamasında bulunmaktadır. Kuruma uygun projelerin sunulması, IPARD fonlarının ülkemize aktarılabilmesi açısından önem arz etmektedir. TKDK zaman içerisinde ülkemizde proje kültürünün yerleşmesine ve fon kullanımındaki artış ile yerel kalkınmaya daha fazla katkıda bulunacaktır.

9 çağrı dönemi sonunda sözleşmesi imzalan toplam 719 proje için TKDK desteği, 411.339.726,20 TL'lik AB katkısı ve 137.113.245,41 TL'lik Türkiye Cumhuriyeti katkısı ile toplamda 548.452.971,61 TL olarak gerçekleşmiştir. TKDK desteğine yaklaşık %50 oranında faydalanıcı katkısı ile uygun olmayan harcama tutarları ilave edildiğinde toplamda 1.096.905.943,22 TL' nin üzerinde kaynak illere aktarılacaktır. Diyarbakır, Sivas ve Konya gerçekleşecek toplam yatırım tutarları açısından ilk 3 sırada yer almaktadır. Gerçekleşecek toplam yatırımların büyüklüğü ve bu yatırımların minimum %50' lik kısmını oluşturan TKDK desteği, IPARD programından maksimum derecede yararlanılması gerekliliğini göstermektedir. Program kapsamında uygun projelerin hayata geçirilmesi ile yerele aktarılabilecek kaynak miktarındaki artış kalkınma ve istihdam açısından olumlu etkiler meydana getirecektir.

IPARD programı fonu, TKDK tarafından uygun projeler için hatasız, etkin ve verimli bir şekilde kullanılmaktadır. Böylece tarımsal işletmelere, gıda işleme tesislerine ve kırsal ekonomik faaliyetlere daha fazla kaynak aktararak, işletmelerin rekabet güçlerinin ve ekonomik verimliliklerinin artırılmasına, kırsal ekonominin geliştirilmesi ve sürdürülebilir bir şekilde kalkınmasına, göçün azaltılarak istihdam olanaklarının artırılmasına, gelir düzeyinin yükseltilmesi ve gelir dağılımının iyileşmesine, fiziki ve sosyal altyapı hizmetlerinin yaygınlaştırılmasına ve toplumun refah düzeyinin artırılmasına katkıda bulunmaktadır. Ayrıca, kalite ve hijyen standartlarının iyileştirilerek çevrenin korunması, halk sağlığı, hayvan ve bitki sağlığı, hayvan refahı ve iş güvenliği konularında hem yeni işletmeler hem de modernize edilmek suretiyle mevcut işletmeler Topluluk standartlarına ulaştırılarak AB' ye uyum süreci hızlandırılmış olmaktadır.

BKA'lar yerel kalkınmanın sağlanması için çeşitli başlıklar altında destekler sunmaktadır. Bunlar; kırsal kalkınma mali destekleri, tarıma dayalı sanayi için mali destekler, küçük ölçekli altyapı destekleri, sanayi ve turizmde rekabet ortamının artması için sunulan destekler, işletmelerin ekonomik gücü ve rekabet kapasitesini artırmak için sağlanan destekler, iktisadi kalkınma ve sosyal kalkınma için verilen destekler olmak üzere sıralanmaktadır. Ayrıca KOBİ'lere yönelik mali destekler, kırsalda ekonomik çeşitlilik ve bölgesel potansiyelin harekete geçirilmesi için mali destekler sağlanmaktadır.

Özetlemek gerekirse, TKDK ve BKA kırsal ve bölgesel ekonomiyi canlandırmak için kurulmuşlardır. Buldukları bölgelerdeki potansiyeli, iç dinamikleri ortaya çıkararak ulusal ve uluslararası arenada gerek ekonomik, gerek sosyal gerekse kültürel bir değer haline dönüştüreceklerdir. Bölgeye çekecekleri yatırımlar sayesinde az gelişmiş bölgelerin en büyük sorunu olan işsizliği minimize etmeye çalışacaklardır. Kalkınma ajansları, bölgesel ekonomiyi canlandırırken buna paralel olarak ülkemizin büyümesine, ilerlemesine de katkıda bulunacaklardır. Söz konusu birimler kırsal ve bölgesel ekonomi için son derece önemlidir ve unutmamak gerekir ki, kırsal ve bölgesel kalkınma ulusal kalkınmanın ayrılmaz bir parçasıdır.

KAYNAKÇA

Alagözoğlu, Aslı (2010), Türkiye'deki Entegre Kırsal Kalkınma Projelerinin Sosyal Kalkınma Boyutu: Erzurum Entegre Kırsal Kalkınma Projesi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Şehir ve Bölge Planlama ABD, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Arslan, Kahraman (2005), "Bölgesel Kalkınma Farklılıklarının Giderilmesinde Etkin Bir Araç: Bölgesel Planlama ve Bölgesel Kalkınma Ajansları", İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl:4 Sayı:7 Bahar 2005/1.

Aydın, Halil İbrahim (2012), Bölgelerarası Farklılıkların Giderilmesinde Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Rolü, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat ABD / İktisadi Gelişme ve Uluslararası İktisat Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sivas.

Bilici, İhsan (2010), Türkiye' de Kırsal Kalkınmanın Gelişimi ve IPARD Süreci, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Tokat.

Ceylan, Hasan Hüseyin (2010), Yerel Kalkınma ve Rekabet Aracı Olarak Şehir Pazarlamasında Yatırımcıların Yatırım Destinasyon Tercih Yapılarının Belirlenmesi ve Uşak Tekstil Sektöründe Bir Uygulama, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Afyonkarahisar.

Çelik, Zühre (2005), Planlı Dönemde Türkiye'deki Kırsal Kalkınma Politika ve Uygulamaları Üzerine Bir Değerlendirme, Planlama Dergisi 2005/2, [Erişim Adresi: http://www.spo.org.tr/resimler/ekler/b13b2203029ed80_ek.pdf, Erişim Tarihi: 15.08.2013].

Işık, Nihat ve Duygu Baysal (2011), "Avrupa Birliği'ne Uyum Sürecinde Türkiye'de Kırsal Kalkınma Politikaları: Genel Bir Değerlendirme", Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt: 12, Sayı:1.

Kaypak, Şafak (2013) Yerel Kalkınmada Yeni Bir Anlayış: Kentlerin Markalaşması (Hatay Marka Kent Örneği), Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yerel ve Bölgesel Kalkınma: Küresel ve Yerel Bakış Açıları, Manisa-2013, [Erişim Adresi: <http://sbe.cbu.edu.tr/ybk.pdf>, Erişim Tarihi: 20.08.2013].

Özgiraz, Ahmet; M. Nazan Arslanel; Yavuz Acungil (2013) Yerel Kalkınma Saiki Olarak Kentlilik Bilinci, Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yerel ve Bölgesel Kalkınma: Küresel ve Yerel Bakış Açıları, Manisa-2013, [Erişim Adresi: <http://sbe.cbu.edu.tr/ybk.pdf>, Erişim Tarihi: 20.08.2013].

TARIM VE KIRSAL KALKINMAYI DESTEKLEME KURUMU; (2013) "Başvuru Çağrı İlanları", [Erişim Adresi: www.tdkk.gov.tr, Erişim Tarihi: 20.08.2013].

TARIM VE KIRSAL KALKINMAYI DESTEKLEME KURUMU; (2013) "IPARD-IPARD (Katılım Öncesi Yardım Aracı Kırsal Kalkınma) Programı", [Erişim Adresi: www.tdkk.gov.tr, Erişim Tarihi: 20.08.2013].

TARIM VE KIRSAL KALKINMAYI DESTEKLEME KURUMU; (2013) "İmzalanan Sözleşmeler Listesi", [Erişim Adresi: www.tdkk.gov.tr, Erişim Tarihi: 20.08.2013].

TARIM VE KIRSAL KALKINMAYI DESTEKLEME KURUMU; (2013) "Mevzuat-Kuruluş Kanunu (Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun)", [Erişim Adresi: www.tdkk.gov.tr, Erişim Tarihi: 20.08.2013].

Yılık, Muhammed Murat (2011), Türkiye'nin Avrupa Birliği' ne Uyumu Açısından Kırsal Kalkınma Bileşeninin Önemi ve Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu'nun Rolü, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karaman.